

DR. SZELÉNDI GÁBOR

Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola

Kaposvár

Az erkölcsi nevelés és a NAT

Hazánkban évtizedeken át folyt a vita arról, hogy szükség van-e az etikai ismeretek külön tantárgyban történő oktatására. Az a tábor, mely az *Etika* tantárgy mellett kardoskodott – a többi között –, a hazai közelmúltra is támaszkodott, a két világháború közötti oktatásügy gyakorlatára, amelyben kiemelt szerepe volt a *Hit és erkölcsstan* néven szereplő tantárgynak, mind az elemi iskolában, mind a középiskolában. (E sorok írója állami és katolikus elemiben, állami középiskolában részesült kötelező erkölcsstan oktatásban, annak minden jó és rossz oldalát élvezve.) Az erkölcs külön oktatása mellett ágálók hivatkoztak századunk nagy pedagógusának, Makarenskónak hitvallására is, aki feltétlenül szükségesnek tartotta azt, hogy a különböző tantárgyakban folyó nevelőmunka mellett legyen az iskolában egy összerendező, szintetizáló tárgy, mely az alapvető etikai ismereteket adja, s ezen nyugvó meggyőződéseket alakítja. Nálunk azonban több évtizeden át az az irányzat győzedelmeskedett, hogy nincsen szükség az erkölcsstan külön tanítására, hanem minden tantárgyban minden pedagógus használja ki a kínálkozó lehetőségeket, mind az erkölcsi, világnézeti, mind az esztétikai nevelés érdekében. Vagyis nem szabad egyetlen tantárgyra korlátozni az erkölcsi nevelést, pl.: az osztályfőnöki nevelőmunkára, mint ahogy a gyermekek testi nevelése sem lehet csak a testnevelő tanár feladata.

ÚJ LEHETŐSÉGEK AZ ERKÖLCSI NEVELÉSRE

A nemzeti alaptanterv (NAT) megjelenésével, bevezetésével új távlatok nyílhatnak a különböző nevelési feladatok, a kultúra különböző területeinek feldolgozása terén. Minden eddigi tantervvel szemben a NAT nem ad meg kötelezően feldolgozandó tantárgyakat, hanem a műveltség egészét bontja területekre, arra a tíz területre, mely minden iskolában kötelező a maga tananyagával, követelményeivel. S ezeknek a területeknek ismeretében a helyi programot, a helyi tantervet a pedagógusközösségek készítik el. Önállóan és alkotó módon alakíthatják ki a tantárgyakat, a rájuk fordított óraszámokat, megszabva a haladás sebességét is. Azt is eldöntik, hogy melyik tantárgyat melyik osztályban tanítsák, és azt is, hogy mit, milyen mélységben tanítsanak. Mégpedig hagyományos vagy újszerűen formált tantárgyak keretében.

Ebből következően minden iskola maga dönti el az erkölcsi nevelés megoldásának a módját is. Dönthet úgy is, hogy az utóbbi évtizedek gyakorlatát megtartva: minden tantárgyban, minden osztályban feldolgozza a gyermekek korának megfelelő módon a tantárgyakban adódó lehetőségeket, vagyis az irodalmi, történelmi, társadalomismereti tárgyak keretében végzi el a munka dandárját, s az osztályfőnöki munkával próbálja szintetizálni mind az ismereteket, mind a meggyőződések. Vagy új úton kezd el járni, visszatérve a régebbi gyakorlathoz: egy-egy iskolaszakaszban, pl.: az első négy osztályban vagy egy-egy évben, pl.: a 7. és 8. osztályban külön tantárgyat alkotva (*Erkölcsstan*, *Etikai alapismeretek* stb.) kezdenek hozzá a műveltség tartalom feldolgozásához, vagyis *erkölcsstant* oktatnak.

AZ ERKÖLCSI NEVELÉS LEHETŐSÉGEI A NAT-BAN

Egész nevelőmunkánkat, benne az erkölcsi nevelést is meghatározzák azok az alapvető követelmények, melyek az emberi jogok és a gyermeki jogok chartáiban foglaltak alapján mint alapvető értékek kerültek a NAT-ba. Mind a polgári értékekre, mind a nemzeti értékekre való nevelés elengedhetetlen a ma emberének általános műveltségéhez, s ehhez az alapokat a kötelező iskoláz-

atás adja meg. A NAT a közös nemzeti értékeket szolgálja, fontos szerepet szán a nemzeti hagyományoknak, valamint a nemzeti azonosságtudat fejlesztésének, beleértve az ország nemzetiségiehez és más etnikumaihoz tartozók identitásának ápolását, kibontakoztatását. Ugyanakkor azokra a tartalmakra is összpontosít, amelyek az Európához való tartozásunkat erősítik. Figyelmet fordít az emberiség előtt álló közös problémákra. Az egész világot érintő globális kérdésekre vonatkozóan hangsúlyozza az egyének, a társadalmak, az országok felelősségét, lehetőségét és feladatait ezek megoldásában, az emberiséget és az egyes közösségeket fenyegető veszélyek elkerülésében. A NAT szolgálja a különböző kultúrák iránti nyitottságot, megértést. Más népek hagyományainak, szokásainak, életmódjának, kultúrájának megismerésére, megbecsülésére nevel.

Az egész nevelőmunkánkat meghatározó alapelvek mellett a következők segítik az erkölcsi nevelést is. A tantárgyközi területek (értelmezve: a korszerű műveltség néhány területe áthatja szinte valamennyi iskolai tantárgy oktatását) között a *Hon és népismeret* c. részben célként szerepel: minden tanuló ismerje meg, sajátítsa el azokat az ismereteket, gyakorolja azokat az egyéni és közös tevékenységeket, amelyek szülőföldjük, lakóhelyük, a tájegység, a tágabb környezet, a haza és nép jobb megismeréséhez, megbecsüléséhez, megszeretéséhez, az ezekkel való azonosuláshoz vezetnek. Alapozza meg, mozdítsa elő a nemzeti önismeretet, a hazaszeretetet, segítse a tanuló értelmi és érzelmi kötődését népük, nemzetük, hazájuk hagyományaihoz és életéhez, növelje tetteikészségüket fejlődésük érdekében. E nevelési, oktatási feladatok megvalósítása elválaszthatatlan a hazánkban és szomszédságában élő más népek, országok iránti nyitottságtól, értékeiknek, eredményeiknek a megismerésétől, megbecsülésétől.

A *Nemzetközi együttműködés* c. részben az együttműködésre való nevelés céljai és tartalma: ismeretek nyújtása főként hazánkat közelebbről érintő világproblémákról, a közösen megoldandó feladatokról. Továbbá az érzékenység kialakítása a Földet, az emberiséget fenyegető globális problémák lényegének, feladatainak a megoldása tekintetében; nyitottság, megértés, megbecsülés kialakítása a különböző szokások, életmódok, kultúrák, más népek teljesítményei iránt; törekvés arra, hogy az iskolák, a tanulók valamilyen módon a gyakorlatban is vállaljanak részt a nemzetközi kapcsolatok ápolásában.

Az első nyolc osztályra vonatkozó műveltségi területek leírásában találjuk a következőket - mint alapot- az erkölcsi neveléshez. Nézzük előbb az ANYANYELV – IRODALOM c. területet lehetőségeit!

Az anyanyelv és irodalom tanítása a fejlesztés kiemelt területe, feladatai az anyanyelvi kultúra és az irodalmi műveltség alapozásához kapcsolódnak. Fontos törekvése, hogy az igényes és árnyalt nyelvhasználat megalapozásával ápolja és hagyományozza az anyanyelvi örökséget, elindítsa az önálló tanulás és önművelés képességének fejlődését. A sokrétű elemzés, a művek tartalma bőséges lehetőséget kínál a gyermeki világkép alakításához, az erkölcsi és esztétikai értékek közvetítéséhez és az érzelmi élet gazdagításához.

Az *Irodalomolvasás, szövegértés* c. részben szerepel a népköltészeti alkotások a magyar és világirodalomból, a népköltészet: a művek keletkezése, a népmesék jellemzői, a szereplők, a színhely megfigyelése, a tettek motívumainak keresése, a tettek értékelése, az olvasottakkal kapcsolatos vélemény, álláspont önálló megfogalmazása.

A 6. osztály végi követelmények között találjuk: Irodalomolvasás közben olvasói tapasztalatszerzés a magyar és európai népköltészet, a magyar irodalom klasszikus művei és a modern gyermekköltészet köréből. Tájékozódás a lakókörnyezet irodalmi emlékeiről, emlékhelyeiről. Az erkölcsi és esztétikai fogékonyság növelése. Nyitottság az irodalmi élmény befogadására, az irodalmi hősök helyzetének, sorsának, érzelmeinek megértésére. Véleményalkotás a szereplőkről, helyzetekről. A megismert magyar írók, költők életrajzának legfontosabb elemei.

E néhány kiemelés után utaljunk még az EMBER ÉS TÁRSADALOM c. terület anyagára!

A tapasztalatok feldolgozása során a gyermekek elemi ismereteket szereznek, alapvető összefüggéseket fedeznek fel, magatartási szokásokat sajátítanak el, formálódnak jellemvonásaik. A

fejlesztés kiemelt területei: a személyiség erkölcsi arculatának formálása, a magyarságtudat erősítése, a szociális érzékenység, az életkornak megfelelő társadalmi problémák iránti nyitottság, a humánus és az értékeket védő magatartás megalapozása. Az általános fejlesztési követelmények között szerepel, hogy szerezzenek elemi ismereteket a tanulók közvetlen társadalmi környezetükről. Legyenek elemi ismereteik lakóhelyük és hazájuk értékeiről, társadalmi berendezéséről, elemi fogalmaik a társadalmat alkotó közösségekről és azok működéséről. Ismerjék és alkalmazzák a mindennapi érintkezést szabályozó alapvető erkölcsi normákat és szabályokat. Konkrét esetekben tudjanak különbséget tenni a jó és a rossz között.

A 4. osztály végi követelmények a HONISMERET –TÖRTÉNELEM c. területről. A lakóhely ismerete. A táj népművészete, természeti szépségei, kulturális értékei, gazdasági élete. Országismeret: Hazánk Magyarország. Lakói. Nyelve. Természeti szépségei, kincsei, kulturális értékeink. Követelmények: Tolerancia a sokféleséggel szemben. Saját és más kultúrák megismerése, hagyományok, nemzeti értékek felfedésére való igény, készenlét kialakítása ezek megővésére.

Történetek, emlékek, múltunkból. Néhány példaértékű személyiségről –életkornak megfelelően–, nemzeti ünnepeinkhez kapcsolódó eseményekről, a magyar nemzet jelképeiről: a Himnusz, a Szózat. Nemzeti ünnepek, ereklyék, emlékhelyek. A saját és más népek jelképei iránti tisztelet. Tiszteletadás a Himnusz és a Szózat éneklése közben.

Az ember társas lény. A társadalmat alkotó különféle emberi közösségek (pl.: család, baráti kör, iskolai közösségek, vallási közösségek, politikai tömörülések). A közösséghez tartozás feltételei (pl.: célok, szabályok elfogadása, részvétel a közös tevékenységben, hagyományaihoz való igazodás). Követelmény: aktív részvétel a közösség életében. A kölcsönös felelősség és bizalom megtapasztalása közös feladatvállalások, megbízások teljesítése közben.

A család. A családi közösség jellemzői, kapcsolatai. Rendszeres feladatvállalás az otthoni munkából. Az egymás iránti szeretet, megbecsülés lehetséges formáiról.

Lakóhelyi közösségek. Tapasztalatok gyűjtése a közösségek szerepéről, működéséről. Érdeklődés, nyitottság a település élete, közös ügyei iránt. Példák bemutatása arra, hogy mit tesznek a lakóhelyi közösségek a település lakóiért.

Emberismeret. Erkölcsi fogalmak konkrét tartalommal való megtöltése, emberi tulajdonságok pl.: segítőkész, őszinte, merész stb., jellemvonások: bátor, erőszakos, megbízható stb. Jó ember-rossz ember. Az emberi tulajdonságok, jellemvonások fejleszthetők. A legfontosabb emberi kapcsolatok: szülő-gyermek-testvér, fiatalok-idősebbek, barátok és osztálytársak. Tapintat egymás iránt. Az emberi konfliktusok és ezek feloldásai. Szabályalkalmazás: alapvető magatartási szabályok (köszönés, kérés, segítségadás, köszönetnyilvánítás, ajándékozás, tiszteletadás). A normákhoz igazodó magatartásformák gyakorlása konkrét élethelyzetekben. Fejlesztési követelmények: Azonosulás a jóval, a rossz elutasítása. Megegyezésre való hajlandóság. A durvaság, az erőszak, a megszegyenítés, a kiközösítés elutasítása. Konkrét élethelyzetekben a helyes magatartásformák alkalmazása.

Ezzel a néhány kiragadott részlettel azt szerettük volna bemutatni, hogy milyen lehetőségeket kínál a nemzeti alaptanterv az erkölcsi nevelés nem kis feladatának megvalósítására. Akármelyik utat választjuk is, ha külön stúdiummal, *Erkölcstan* tanításával próbáljuk gazdagítani tanítványainkat, vagy a több évtizedes gyakorlatot továbbra is alkalmazva, azaz kiaknázva az adódó lehetőségeket az egyes tantárgyakban, a lényeg elsősorban az, hogy maximálisan éljünk a NAT kínálta lehetőségekkel a tanulók erkölcsi nevelésének, személyiségének fejlesztése érdekében, hogy azután legyen mire építenie az osztálytanítónak vagy osztályfőnöknek a maga külön óráin végzett nevelő munkájában.